

Pitkääkaisseuranta oppimisesta psykoanalyysissa

Raimo Juntumaa (2008). **Psykoanalyysi oppimisprosessina**. Helsingin yliopiston kasvatustieteen laitoksen julkaisuja 217.

Psykologi, psykoanalyytikko Rauno Juntumaa väitteli toukuussa 2008 Helsingin yliopiston kasvatustieteen laitoksella. Juntumaa toteaa, ettei psykoanalyysia ole aiemmin tutkittu oppimisprosessina. Hän asettaa vastattavaksi peruskysymykset: Tapahtuuko psykoanalyysissa oppimista? Jos tapahtuu, millaista oppiminen on?

Tutkimuksen kohteena eivät kuitenkaan ole potilaan ja psykoanalyytikon väliset keskustelut. Aineiston muodostavat psykoterapiaprojektin viiden analyysipotilaan analyysiprosessia edeltäneet haastattelut sekä tutkijan analyysiprosessien aikana ja niiden jälkeen tekemistä haastatteluista valikoimat, oppimista sisältävät otokset. Rinnakkaisarvioija on analysoinut osan otoksista. Tarkoituksena oli tutkijan havaintojen ja tulkintojen pätevyden koettelu.

Tutkija oli valikoinut otokset haastatteluista, eikä väitöskirjassa ole esillä kokonaisia haastatteluja. Otosten menetelmän läpinäkyvyyttä olisi lisännyt, jos haastatteluja olisi sisällytetty kokonaan esimerkiksi väitöskirjan liitteeksi. Hämmennystä aiheuttavat sellaiset empiirisen osan ilmaisut kuin ”psykoanalyysi-prosessin kuvaus”, kun viitataan tutkijan tekemien haastattelujen katkelmiin ja hänen niistä tekemiinsä tulkintoihin. Myös tutkija itse arvioi kriittisesti mahdollisuuksiaan saada esille, onko oppimista psykoanalyysin ”sisällä” todella tapahtunut: ”Itse

psykoanalyysiprosessista saadaan vain viitteellistä ja hypoteettista tietoa” (67).

Tutkimukselle, sen tuloksille ja johtopäätöksille tekee paremmin oikeutta näkökulman vaihdos. Väitös on pikemminkin pitkääkaisseuranta, jonka menetelmänä ovat tutkimusongelmien kannalta keskeisiin teemoihin suunnatut syvähaastattelut. Seurantatarkasteluissa selvitetään intervention vaikutuksia ja tuloksia, ei niinkään sitä, miten tutkimuksen kohteena ollut prosessi eteni. Näin tässä tutkimuksessa tapahtui. Seurantana arvioidun väitöksen tulosten luotettavuutta lisää, että tekijä analysoi jokaisen tutkimushenkilönsä haastatteluja useista näkökulmista ja yhdistää tulkinnat ja johtopäätökset tiiviiksi taulukoiksi.

Tutkimuksen teoria

Pystyn siis tarkastelemaan paremmin väitöksen ansioita omaksumalla siihen hieman erilaisen lähestymistavan kuin tekijä. Hän määrittelee tutkimuksensa uutta luovaksi. ”Uutta luovaa” on psykoanalyysin tarkastelu oppimisprosessina. Teoriaa tästä aihepiiristä on vähän. Oppimista ja psykoanalyysia koskevista näkemyksistä on pikemminkin runsauden pula. Juntumaa on kuitenkin onnistunut rajaamaan teoriataustan osuvasti ja se pohjustaa mielestäni hyvin tulosten tulkintaa ja johtopäätöksiä.

Yksi lähtökohdista on Mezirowin näkemys, ettei oppimiseen

riitä pelkästään kognitiivinen prosessointi, vaan myös emotionaalisia skeemoja rakennetaan uudelleen. Mezirowin ajattelusta tutkija valitsee neljä keskeistä käsitettä: *Reflektio ja kriittinen reflektio* – kyky pohtia tietoisesti ja arvioivasti omia kokemuksiaan. *Merkitysperspektiivit ja niiden muuttuminen* – tavat, joilla ihmiset tulkitsevat elämäänsä. *Kommunikatiivinen oppiminen* – etsitään yhteisymmärrystä tulkinnalle ja uskomuksille ja liikutaan samanaikaisesti usealla abstraktiotasolla. *Transformaatio* – omaa elämää ymmärretään ja tulkitaan uusista perspektiiveistä. Transformaatio on syvälisintä oppimista, joka vaikuttaa laaja-alaisesti kokemiseen, ajatteluun ja toimintaan.

Mezirowia on kritisoitu siitä, että hän jättää oppimisen tunnetekijät kognitiivisia vähemmälle huomiolle. Siksi Juntumaa laajentaa tulkintakehystään *implisiittisellä oppimisella*, joka on pääasiallisesti tiedostamatonta leimautumista ja samastumista. Vuorovaikutussuhteilla on keskeinen merkitys näissä identifioitumisprosesseissa. Yhdistäväksi tekijäksi Mezirowin oppimiskäsitysten ja psykoanalyytisten teorioiden välillä tutkija toteaa motivaatiotekijät. Oppimisen ja muutoksen sysää liikkeelle dilemma, kehityksen paine, epävarmuus tai epätydyttävä olotila, ahdistus, masennus ja traumat. Ennakoiva odotus siitä, että epämukavuutta synnyttänyt tilanne korjaantuu, virittää halun oppia.

Psykoanalyysissa ei varsinaisesti tavoitella oppimista, ei edes

parantumista. Emasipatorinen pyrkimys analyysissä tähtää lähinnä itsenäistymiseen. Mezirow esitti kuitenkin näkemyksen, että psykoanalyysi voi olla paikka tutkia oppimista. Juntumaa erittelee oppimisen ja psykoanalyttisen teorian ja käytännön eroja, mutta löytää myös yhtäläisyyksiä. Transformatiiviseksi oppimiseksi voidaan tulkita esimerkiksi ihmisen muuttuminen psykologisen kehityksensä ja elämänhistoriansa kriisivaiheissa, joissa edellytetään identiteetin uudelleenrakentamista.

Lyhytkestoisen psykologintyön tekijänä olin vaikuttanut tutkijan teoreetisesta erittelystä kappaleessa ”Leikki oppimisen mielentilana” (52–54). Transitionaalitilassa, siirtymävaiheissa, mieli voi liikkua toden ja epätoimen välimaastossa, illuusoiden alueella. Epävarmuus hallitsee mielentilaa ja etsitään uutta. Luottavassa vuorovaikutussuhteessa ihminen rohkaistuu kertaamaan unelmiaan, joista on mahdollisuus leikinomaisesti ja luovasti rakentaa uusia merkitysperspektiivejä ja oppimiskokemuksia, elämään suuntautumisen tapoja. Tällaista ajattelua on mahdollista soveltaa sekä tavanomaisiin oppimistilanteisiin että erityisesti yksilöitä ja ryhmiä koskevaan ohjaustyöhön.

Tutkimushenkilöiden oppiminen analyysiprosesseissa osoitautui samantyyppiseksi. Alun diagnostisissa haastatteluissa he kertoivat, etteivät hallinneet tunteitaan ja kokivat vaikeuksia erilaisissa elämäntilanteissaan ja ihmissuhteissaan. Jo ensimmäisissä seurantahaastatteluissa 7 ja 12 kuukauden jälkeen ilmeni myönteisiä muutoksia. Tutkija tulkitsi niiden liittyvän impliisitiseen oppimiseen. Analyytikko oli kyennyt *container-objektina*

kannattelemaan, vastaanottamaan ja käsittelemään potilaiden oman hallinnan ylittäviä tunteita paremmin kuin nämä tunteensiirtonsa (*transferenssi*) perusteella odottivat.

Leimaautuminen ja samastuminen analyytikon kykyyn kuunnella, ottaa vastaan ja prosessoida ahdistavia kokemuksia johti vähitellen tutkimushenkilöiden oman reflektion lisääntymiseen. Hankalista tunteista, tilanteista ja niiden merkityksistä oli mahdollista keskustella tietoisella tasolla. Tutkija totesi refleksiivistä oppimista tapahtuneen erityisesti 24 ja 36 kuukauden seurantahaastattelujen perusteella.

Transformatiivinen oppiminen on laaja-alaista ja syvää itsekäsitysten ja -ymmärryksen muuttumista. Sitä ilmeni lisääntyvästi analyysiprosessien loppupuolella ja vielä niiden päättyttyä (60 ja 84 kuukauden seurantahaastatteluissa). Tutkimushenkilöt tunsivat hallitsevansa selvästi paremmin tunteitaan. He kokivat olevansa enemmän kohdallaan ohjaavia subjekteja kuin uhrin asemassa olevia objekteja. Heidän itsetuntemuksensa oli syventynyt ja oman arvon tunteensa vahvistunut. Samalla suhteet sekä läheisiin että muihin ihmisiin olivat muuttuneet myönteisemmiksi ja työkyky oli kohentunut. Elämä kaikkiaan oli paremmin kontrollissa, vaikka ahdistavistakin hetkistä kerrottiin.

Lopuksi

Tämänkaltaista ymmärtävää, kvalitatiivista tutkimusta ei ole käytännön psykologin mielestä riittävästi tuettu viime vuosikymmeninä yliopistojen käyttäytymistieteiden laitoksilla, vaikka tutkittavia ongelmia ja myös tut-

kimusten tekijöitä riittäisi. Juntumaan tutkimuksesta on syytä olla iloinen. Se avaa uusia näkökulmia tuomalla syviä merkityksiä sisältävän kokemuksellisen tason oppimistutkimuksen kohdeksi.

Tutkijan tavoitteena oli laajentaa psykoanalyttisen teorian aluetta, rikkoa paradigmaan liittyviä rajoja ja vahvistaa psykoanalyysin legitimitettä. En kuitenkaan ole varma, että tutkimus merkittävästi lisäisi akateemisten kriitikoiden luottamusta psykoanalyysiin ja sen käsitteiden relevanssiin, kuten tekijä toivoo. Olisi päästävä useammin ja monipuolisemmin havainnoimaan, analysoimaan ja tulkitsemaan autenttisia analyysitilanteita, jotta psykoanalyysia ja sen teoriaa koskeva tieteellinen näyttö vahvistuisi ja niiden uskottavuus lisääntyisi.

Myös Mezirowin ajatuksen mukaista oppimisen tutkimista psykoanalyseissa edistäisi, jos kohteena olisivat aidot analyysiprosessit. Silloin pystyttäisiin tarkemmin ja konkreettisemmin näyttämään: Mikä esimerkiksi on potilaan (vrt. oppilaan, koulutettavan) persoonallisuuden ja hänen problematiikkansa merkitys oppimiselle? Kuinka paljon vaikuttavat analyytikon (vrt. opettajan, kouluttajan) persoonallisuus ja hänen käyttämänsä toimenpiteet? Mikä on vuorovaikutussuhteen luonne ja sen vaikutus oppimiseen prosessin eri vaiheissa? Miten oppimiseen vaikuttaa analyysiprosessien kesto? Tämänkaltaisiin kysymyksiin keskittyviä tutkimuksia tarvitaan lisää, jotta tuloksia voitaisiin laaja-alaisemmin soveltaa ja yleistää oppimiseen ja sen edellytyksiin.

RAIMO LAHTI